

GAIUS IULIUS
CAESAR

ZÁPISKY
O VÁLCE OBČANSKÉ,
ALEXANDRIJSKÉ,
AFRICKÉ
A HISPÁNSKÉ

Gaius Iulius Caesar

O válce občanské
alexandrijské,
africké
a hispánské

GAIUS IULIUS
CAESAR

ZÁPISKY
O VÁLCE OBČANSKÉ,
ALEXANDRIJSKÉ,
AFRICKÉ
A HISPÁNSKÉ

Translation © by Marie Husová, Václav Marek,
Cover & layout © 2010 by Jiří Pánek
Czech edition © 2010 by Naše vojsko, s. r. o.
All rights reserved

ISBN 978-80-206-1404-9

O VÁLCE OBČANSKÉ

KNIHA I

1/ Caesarův list byl doručen konsulům a tribunové lidu vymohli jen s obtíží a s největším vypětím sil, aby se dopis předčítal v senátě; aby se však senátu podávala zpráva na základě obsahu dopisu, toho už dosáhnout nemohli. Konsulové podávají prostě zprávu o poměrech ve státě. Konsul Lucius Lentulus slibuje, že svou pomoc senátu a státu neodepře, rozhodnou-li se vyjádřit své názory směle a nebojácně; pakliže se však budou ohlížet na Caesara, jako činívali v minulosti, a pachtit se za jeho přízní, poradí se sám se sebou a nebude se řídit usnesením senátu; také on může najít útočiště v přízni a přátelství Caesarově. Týž smysl má projev Scipionův: Pompeius prý nemíní odřici své služby státu, bude-li senát za ním stát; bude-li se však rozpačkovat a jednat málo rozhodně, nadarmo se bude dovolávat jeho pomoci, až se později pro ni rozhodne.

2/ Poněvadž senát zasedal v městě a Pompeius byl nablízku, budila tato Scipionova slova dojem, jako by vycházela z úst samotného Pompeia. Sem tam vyslovil někdo i mírnější návrh, jako například ze začátku Marcus Marcellus, jenž se k věci vyjádřil slovy, že se nepatří, aby se ta záležitost předložila senátu k rozhodnutí dříve, než by se provedly po celé Itálii odvody a než by se sebralo vojsko, pod jehož ochranou by se pak senát

mohl odvážit bezpečně a svobodně vyjavit svou vůli. M. Calpidius navrhol zase, aby se Pompeius odebral do svých provincií a odstranil tak záminku k válečnému střetnutí: Caesar se podle něho obává, že si snad Pompeius ony dvě legie, které mu byly odňaty, ponechává a zadržuje v blízkosti města, aby ho ohrozil; další mluvčí Marcus Rufus souhlasil s malými obměnami s názorem Calpidiovým. Na všechny tyto muže se osopil urážlivými slovy konsul Lucius Lentulus a prudce na ně dotíral. Lentulus prohlásil se vši rozhodností, že o návrhu Calpidiovu hlasovat nedá. Marcellus pak, zbaven odvahy jeho spíláním, vlastní návrh odvolal. Takto většina, otřesena pokřikem konsulovým, hrozbou přítomností vojska a výhrůžkami Pompeiových přátel, přistoupí proti své vůli a jen pod nejtvrdějším nátlakem na návrh Scipionův: Necht' Caesar rozpustí do určité lhůty své vojsko, a neučiní-li tak, budiž pokládán za nepřítel státu. Zakročí tribunové lidu Marcus Antonius a Quintus Cassius. Zakročení tribunů se neprodleně postoupí k projednání. Ozvou se pádné námitky; čím kdo hruběji a nelítostněji mluvil, tím větší pochvalu sklízel od nepřátel Caesarových.

3/ Jakmile byl senát k večeru rozpuštěn, dá k sobě Pompeius povolát všechny své stoupence, kteří byli příslušníky toho stavu. Pompeius je zahrne chválou a dodává síly pro pozdější dobu; liknavější kárá a burcuje. Ze všech stran se povolává mnoho příslušníků starých vojenských sborů Pompeiových, vábených nadějí na odměny a postup, a vyzývá se k vojenské službě i mnoho vojáků z oněch dvou legií, které Caesar musel odevzdat. Město i samo shromaždiště lidu se zaplňují tribuny, setníky i vysloužilci. Do senátu jsou obesláni všichni přátelé konsulů, straníci Pompeiovi a příznivci těch, kteří v sobě živili staré záští

k Caesarovi; tímto bouřlivým shlukem mají se zastrašit lidé nesmělejšího ducha a utvrdit váhavci, většinou je však násilím odňata možnost vyjádřit svobodně své mínění. Censor Lucius Piso, rovněž tak praetor Lucius Roscius se nabídnou, že půjdou k Caesarovi, aby ho uvědomili o tomto průběhu jednání; k vyřízení té záležitosti žádají lhůtu šesti dnů. Ještě několik málo jednotlivců dá návrh, aby byli vypraveni k Caesarovi vyslanci a přednesli mu vůli senátu.

4/ Proti všem těmto mluvčím zdvihne se odpor a proti všem jejich návrhům postaví se svými slovy konsul Scipio i Cato. Cato na popuzí staré nepřítelství s Caesarem a rozhořčení nad prohrou při volbách. Lentula nutí k odporu veliké dluhy, naděje na svěřením vojska, přidělení provincií a štědré úplatky za udělení královských titulů; mezi přáteli honosivě prohlašuje, že bude druhým Sullou, jemuž připadne zase nejvyšší moc. Scipiona pohání stejná naděje na provincii a vojenskou moc, o kterou, jak si představuje, se bude sdílet s Pompeiem pro svůj příbuzenský vztah k němu; zároveň pak doléhal naň strach před soudy, ješitnost a lichocením sobě i vlivným osobnostem, které tehdy měly největší moc ve státě i u soudů. A sám Pompeius, poštván Caesarovými nepřáteli a také proto, že nechtěl, aby se mu někdo v důstojenství stavěl naroveň, přerušil s ním nadobro přátelské styky a udobřil se se společnými nepřáteli, jichž většinu přece sám uvázal Caesarovi na krk v oné době sešvagření. Zároveň si přál, aby došlo k válce, protože byl podrážděn zlou pověstí, jež mu vzešla z toho, že zdržel dvě legie od pochodu do Asie a Sýrie a zneužil jich k zajištění vlastní moci a vlastního panství.

5/ Z těchto důvodů se jedná ve všem spěšně a zmateně. Ani příbuzným Caesarovým se nedopřeje času, aby Caesarovi podali

zprávu, ani tribunům lidu se nedá možnost, aby prosbami odvrátili nebezpečí, které hrozilo jim osobně, ba nedovolí se jim ani, aby vyslovením veta použili svého nejsvětějšího práva, které jim přiznal a ponechal Sulla; zato musí uvažovat o své bezpečnosti už sedmého dne, kdežto nejvíce buřičští tribunové lidu známí, z minulých dob, myslívali na ni starostlivě teprve po osmi měsících bouřlivé úřední činnosti. Vezme se útočiště k onomu nejkrajnějšímu a poslednímu usnesení senátu, ke kterému se nikdy předtím smělost senátorů neodhodlala, leda že by se město octlo v plamenech a všichni ztratili naději na záchranu; znělo takto: Necht' konsulové, prétoři, tribuni lidu a prokonsulové, kteří jsou v blízkosti Říma, bdí, aby obec neutrpěla škodu. Tato výzva se pak zaprotokolovala usnesením senátu ze dne 7. ledna. A tak v prvních pěti dnech, v nichž senát mohl zasedat, počítaje ode dne, kdy Lentulus nastoupil v úřad konsulský, vyjma dva dny sněmovní, dojde k velmi tvrdému a zraňujícímu usnesení jak o vrchním velení Caesarově, tak o mužích nejmávanějších, o tribunech lidu. Tribunové lidu okamžitě z města prchnou a uchýlí se k Caesarovi. Caesar meškal toho času v Ravenně a očekával odpověď na své převelice mírné požadavky, mohla-li by se snad záležitost smírně vyřešit díky nějakému lidskému smyslu pro spravedlnost.

6/ V nejbližších dnech zasedá senát mimo město. Pompeius trvá na požadavcích, jež vyjádřil prostřednictvím Scipionovým; senát zahrne chválou pro statečnou rozhodnost; poté podá přehled své válečné moci: má pohotově deset legií a kromě toho bezpečně zjistil, že vojáci nejsou Caesarovi příznivě nakloněni a že se nedají přemluvit, aby Caesara bránili nebo aspoň aby šli prostě za ním. Co se týče ostatních záležitostí, obrací se na senát

s těmito návrhy: nechť se konají odvody po celé Itálii; Faustus Sulla budiž bez prodlení vyslán do Mauretánie; Pompeiovi ať se dovolí čerpat peněžité prostředky ze státní pokladny. Je vznesen také návrh stran krále Iuby, aby totiž byl získán za spojence a přítele; Marcellus však prohlásí, že to prozatím nedovolí. Proti vyslání Fausta má námitky tribun lidu Philippus. O ostatních návrzích se zapíše usnesení senátu. Provincie, a to dvě konsulské, ostatní praetorské, se svěří soukromým osobám. Scipionovi připadne Sýrie, Luciovi Domitiovi Gallie. Podle soukromé úmluvy se pomine mlčením Philippus a Cotta a ani se o nich nelosuje. Do ostatních provincií se vyšlou bývalí praetoři. Nemusí ani čekat – jak se stalo v minulých letech – až se návrh na jejich úřad předloží sněmu, nýbrž opouštějí město oděni vojevůdcovským pláštěm, když složili slavnostní sliby. To se tedy ještě nikdy nestalo! Konsulové odejdou z města a soukromníci mají v městě a na Capitoliu liktory bez ohledu na všechny příklady z minulosti! Po celé Itálii se konají odvody, nařizuje se zbrojení, vymáhají se peníze na svobodných městech a tak se šlape po všech božských i lidských právech.

7/ Když se Caesar dozví o těchto událostech, promluví na shromáždění vojáků. Připomene křivdy, kterých se na něm po všecken čas nepřátelé dopouštěli, stýská si, že se Pompeius dal jimi svést a zkazit pro svou závist a žehravost na jeho slávu, ač Caesar sám přál přece vždycky Pompeiově vážnosti a podporoval uznání jeho důstojenství. Stěžuje si, že byl v obci předveden odstrašující příklad pokusu, kterak vojenskou mocí zneuctít a potlačit právo tribunského veta, právo, které bylo v minulých letech právě vojenskou mocí obnoveno! Sulla obral tribunskou moc v každém směru, ale práva zakročení se nedotkl;

Pompeius, který ztracené výsady tribunské moci zdánlivě vrátil, vzal jim dokonce to, co předtím měli. A kolikrát bylo nařízeno, že úřady mají bdít, aby stát neutrpěl škody, kteroužto formulí a usnesením senátu byl římský národ povolán do zbraně, po každé k tomu došlo při zákonech ohrožujících stát, při násilných opatřeních tribunů, při demonstrativním odchodu lidu, když obsadil chrámy a vyvýšená místa; a nadto – pokračuje Caesar – tyto minulé případy byly usmířeny pádem Saturnina i Gracchů; nyní se však nic takového jako tenkrát nestalo, ba ani na nic takového nikdo nepomyslel (žádný zákon nebyl vyhlášen, nepočalo se vyjednávat s lidem, nedošlo k rozkolu). Vybízí je, aby hájili proti nepřátelům slavnou pověst a čest toho vojevůdce, pod jehož vedením po devět let s největším zdarem pro stát pracovali a přemnoho bitev šťastně vybojovali, celou Gallii a Germanii si podrobili. Hlučně souhlasí vojáci třinácté legie, která byla přítomna (tuto legii totiž Caesar povolal na počátku válečného neklidu; ostatní se ještě nedostavily), a volají, že jsou připraveni hájit před bezprávím svého imperátora i tribuny lidu. 8/ Když se Caesar přesvědčil o dobré vůli vojáků, vyrazí v čele té legie do Arimina a tam se setká s tribuny lidu, kteří se k němu utekli; povolá ze zimního tábora ostatní legie a dá rozkaz, aby jej bez odkladu následovaly. Do Arimina přijde mladý Lucius Caesar, jehož otec byl Caesarovým legátem. Když vyřídil posláni, kvůli němuž přišel, poznamená, že má pro něj od Pompeia soukromý vzkaz: Pompeius si prý přeje stát před Caesarem očištěn; Caesar si nemá vykládat jako osobní potupu to, co Pompeius učinil pro stát. Vždycky jistě kladl zájmy státu výše než přátelské a příbuzenské vztahy. Také Caesar se musí vzdát – jak se sluší na jeho vysoké postavení – nejen svých stranických zájmů, ale

musí obětovat zájmům státu i své roztrpčení a nesmí se dát strhnout hněvem k nepřátelům do té míry, že by škodil státu, předpokládaje, že škodí nepřátelům. K tomu připojil ještě několik vět téhož smyslu, jež podporovaly omluvu Pompeiovu. Praetor Roscius jedná s Caesarem skoro o témž předmětu, a k tomu stejnými slovy a vysvětluje, že se mu Pompeius o tom zmínil.

9/ Ačkoli toto jednání zřejmě nikterak nepřispívalo k odstranění bezpráví, přece našel takto Caesar vhodné muže, jejichž prostřednictvím mohl sdělit Pompeiovi svá přání; žádá proto oba, když mu přinesli vzkaz Pompeiův, aby se nezdráhali doručit Pompeiovi také jeho požadavky, mohou-li tak s nepatrnou námahou odstranit těžké spory a celou Itálii vysvobodit ze strachu. Vždycky – podotýká – byla mu důstojnost státu nejpřednější a důležitější než vlastní život. Způsobilo mu bolest, že mu nepřátelé urážlivě rvou z rukou důstojnost propůjčenou římským národem, to, že má být přinucen k návratu do města, když ho připravili o půlroční impérium, ačkoli lid vyjádřil svou vůli, aby měli k němu zřetel o příštích volbách, i kdyby nebyl přítomen. Přesto však snesl kvůli státu tuto újmu na cti s klidnou myslí; když pak poslal senátu dopis, aby se všichni vzdali vojenského velení, ani v tom mu nevyhověli. Po celé Itálii se konají odvody, jsou zadrženy dvě legie, které mu byly odvedeny pod záminkou války s Parthy, obec je ve zbrani. Kam tohle všechno spěje, než“ k jeho zničení? A přece je ochoten všemu se podvolit a všechno snést pro blaho státu. Necht’ odejde Pompeius do svých provincií, oni sami by měli rozpustit svá vojska; složte zbraně všichni v Itálii, ať zmizí z obce strach a ať svobodná volební shromáždění a veškero řízení státních záležitostí je vloženo do rukou senátu a římského lidu. Aby se to pak mohlo tím

snáze za určitých podmínek provést a potvrdit přísahou, musí buď sám Pompeius blíže přijít, nebo dovolit, aby přišel Caesar; ústním rozhovorem se snad vyřeší všechny sporné body.

10/ S Caesarovými návrhy pospíší Roscius do Capuy a zastihne tam konsuly a Pompeia; vyřídí jim požadavky Caesarovy. Ti věc uváží, sestrojí odpověď a pošlou Caesarovi písemné poselství, jehož podstatou bylo toto: Caesar se má vrátit do Gallie, vyklidit Ariminum, rozpustit vojsko; provede-li to, Pompeius se odebere do Hispánie. Prozatím, douč nebude poskytnuta záruka, že Caesar slib splní, konsulové a Pompeius odvody nezastaví.

11/Byla to jistě nespravedlivá podmínka, aby Caesar opustil Ariminum a vrátil se do provincie, kdežto Pompeius by si ponechal jak provincie, tak cizí legie; chtít, aby Caesar vojsko rozpustil, ale sám konat odvody; slíbit, že odejde do provincie, ale neřici přesně, do kterého dne hodlá odejít, aby se zdálo, že na něm nelpí žádná vina křivé výpovědi, kdyby neodešel po uplynutí konsulátu, o který se Caesar chtěl ucházet. Neposkytovalo věru velikou naději na mír neurčit přesné datum rozmluvy a neslíbit, že se dostaví. Z toho důvodu posle Caesar Marka Antonia s pěti kohortami od Arimina do Arretia; sám setrvá v Ariminu se dvěma kohortami a rozhodne, aby se tam provedl odvod; jednotlivými kohortami obsadí Pisaurum, Fanum a Ankonu.

12/ Protože mezitím dostal zprávu, že praetor Thermus drží Iguvium pěti kohortami a město opevňuje a že všichni Iguvini jsou mu svrchovaně nakloněni, pošle tam Curiona s třemi kohortami, které si nechal v Pisauru a Ariminu. Když se Thermus dozví o jeho příchodu, ztratí důvěru v příznivé smýšlení municipia, vyvede kohorty z města a dá se na útěk. Vojáci ho cestou opustí a vracejí se domů. Curio se zmocní Iguvia za všeo-

becného nadšení. Caesar dostane zprávu o událostech, spolehne se na oddanost municipií, vyvede kohorty třinácté legie z jejich posádek a odtáhne do Auxima. Toto město měl obsazeno, když tam uvedl kohorty, Attius odtud rozeslal po celém Picenu senátory a jal se konat odvody.

13/ Když se donesla zvěst o Caesarově příchodu auximským radním, sejdou se v hojném počtu u Attia „Vara; vysvětlují, že jim nepřísluší soudit o tom, co se děje; ani však oni, ani ostatní občané by nemohli strpět, aby byl zakázán vstup do města a do jeho hradeb imperátoru Gaiu Caesarovi, který se zasloužil o stát a vybojoval tolik slavných bojů; právě proto by měl Varus myslet na budoucnost i na své ohrožené postavení. Tato slova mají na Vara takový účinek, že stáhne posádku, kterou do města přivedl, a prchne. Několik Caesarových vojáků z první setniny Vara dostihne a přinutí ho, aby se zastavil. Hned na začátku bitvy je Varus svými lidmi opuštěn; dosti značná část vojáků se rozejde do svých domovů a ostatní přejdou k Caesarovi; spolu s nimi je přiveden jako zajatec Lucius Pupius, nejvyšší setník celé legie, který měl právě tuto hodnost předtím ve vojsku Pompeiově. Avšak Caesar Attiovy vojáky pochválí, Pupia propustí, Auximským vzdá díky a slíbí, že uchová jejich čin v paměti.

14/ Jen přišly tyto zprávy do Říma, propuklo najednou takové zděšení, že konsul Lentulus, když přišel otevřít státní pokladnu, aby z ní vyzdvihl podle usnesení senátu pro Pompeia peníze, jakmile otevřel tajnou schránku, bez meškání se dal na útěk z města. Šířila se totiž klamná hlášení, že se Caesar kvapem blíží k městu a že co nevidět tu budou jeho jezdcí. Za Lentulem odejde jeho kolega Marcellus a většina úředníků. Gnaeus Pompeius vytáhl den předtím z města a byl na cestě k legiím,

kteří si vzal od Caesara a v Apulii umístil k přezimování. Odvody v okolí Říma se zastaví. Je všeobecná domněnka, že z této strany Capuy není žádné bezpečí. Teprve v Capue si dodají myslí, vzpomínají se a začnou konat odvody mezi kolonisty, kteří sem byli přivedeni podle zákona luhová; gladiátory, které tu Caesar shromažďoval ve škole pro gladiátory, dá Lentulus předvést na náměstí, dodává jim myslí vyhlídkou na svobodu, přidělí jim koně a dá rozkaz, aby ho následovali; později však, upozorněn svými přáteli, že jeho čin vzbuzuje všeobecnou nevoli, rozdělí gladiátory mezi rodiny kampánské obce římských občanů pro jejich ochranu.

15/ Caesar se dá na pochod z Auxima a spěšně táhne celým územím picenským. Všechny prefektury těch krajin vítají ho s největší radostí a pomáhají jeho vojsku vším možným. Přijdou k němu vyslanci také z města Cingula, které založil a na svůj náklad dal vystavět Labienus, a slibují, že jeho rozkazy provedou s největší ochotou. Uloží jim tedy vojáky; pošlou je. Mezitím dohoní Caesara dvanáctá legie. S těmito dvěma legiemi, dvanáctou a třináctou, vyrazí do picenského Askula. Toto město ovládal deseti kohortami Lentulus Spinther; po zprávě o Caesarově příchodu z města unikne a pokusí se vzít s sebou kohorty; valná část vojska jej však opustí. Opuštěn narazí cestou s hrstkou svých lidí na Vibullia Rufa, kterého poslal do picenského kraje Pompeius, aby utvrdil obyvatelstvo ve věrnosti. Od toho se Vibullius dozví, co se děje v Picenu, přijme od něho vojáky, jej samotného pak propustí. Rovněž ze sousedních krajin sežene k sobě, pokud jen může, kohorty z odvodů Pompeiových; mezi nimi dostane se mu do rukou Lucilius Hirrus, který byl na útěku z Kamerina s šesti kohortami, jež tam měl posádkou;

s nimi dohromady postaví třináct kohort. V čele těchto kohort přitrhne spěšným pochodem do Corfinia k Domitiovi Ahenobarbovi a oznámí mu, že na cestě sem je Caesar se dvěma legiemi. Domitius na vlastní vrub sehnal kolem třiceti kohort z Alby, od Marsů a Pelignů i ze sousedních krajin.

16/ Caesar získá zpět Firmum, vyžene Lentula, dá rozkaz vyhledat vojáky, kteří od Lentula odešli, a zařídít odvody; sám se tam zdrží jeden den kvůli zásobování a už spěchá do Corfinia. Když tam dorazil, strhovaly právě kohorty, jež Domitius poslal z města napřed, most přes řeku, který byl vzdálen od města asi tři tisíce kroků.

Domitiovi vojáci svedli na tom místě bitvu s průzkumnými oddíly Caesarovými, byli rychle od mostu zahráni a stáhli se do města. Caesar přepravil legie, zastavil se v blízkosti města a rozbil ležení podél hradeb.

17/ Když Domitius pozná, jak se věci mají, pošle k Pompeiovi do Apulie – s vyhlídkou na velkou odměnu – muže znalé kraje s dopisem, v němž naléhavě prosí o pomoc: Caesar může být prý dvěma vojsky v těsném prostoru jednak snadno zaskočen, jednak odříznut od zásobování. Neučiní-li tak, octne se v nebezpečí on sám a s ním více než třicet kohort a velký počet senátorů i římských jezdců. Mezitím dodává myslí svému mužstvu, rozmisťuje na hradbách samostříly a jednomu každému přidělí k hájení určitou část města; na společném shromáždění slibuje vojákům pozemky z vlastního majetku, po čtyřech jitrech na jednotlivce, a v přiměřeném poměru setníkům a dobrovolníkům.

18/ Zatím dostane Caesar zprávu, že by Sulmonští, jejichž město je vzdáleno od Corfinia sedm tisíc kroků, rádi plnili jeho

přání, ale že jim v tom brání senátor Quintus Lucretius a Attius Paelignus, kteří mají ono město obsazeno posádkou sedmi kohort. Caesar tam pošle Marka Antonia s pěti kohortami třinácté legie. Jakmile Sulmonští zahlédli naše polní odznaky, otevřeli brány a všichni dohromady, měšťané i vojáci, vyšli vstříc Antoniovi s radostnými projevy. Lucretius a Attius se vrhli z hradeb. Když byl Attius přiveden k Antoniovi, prosí, aby byl poslán k Caesarovi. Antonius se vrátí s kohortami a s Attiem téhož dne, kdy se vydal na cestu. Caesar připojil ty kohorty k svému vojsku a Attia propustil bez úrazu. Hned v prvních dnech začal zajišťovat tábor mocným opevněním, dal dovážet obilí ze sousedních měst a vyčkával příchod ostatních vojenských sborů. Během těchto tří dní dorazí k němu osmá legie, dvaadvacet kohort z nových odvodů v Gallii a asi tři sta jezdců od krále norického. Po jejich příchodu rozbije druhý tábor na opačné straně města. Velitelem tábora jmenoval Curiona. V dalších dnech počne opevňovat město valem a pevnůstkami. Téměř v téže době, kdy je největší část opevňovacího díla hotova, vrátí se vyslanci od Pompeia.

19/ Domitius přečte dopis, zatají pravý obsah listu a oznámí na vojenském shromáždění, že Pompeius přijde rychle na pomoc; domlouvá vojákům, aby neklesali na mysli a zařizovali všechno potřebné k obraně města. Sám se potají dorozumí s několika málo důvěrnými přáteli a sdělí jim, že zamýšlí prchnout. Protože výraz Domitiovy tváře neodpovídal smyslu řeči, protože si ve všem počínal rozčileněji a úzkostlivěji, než bylo jeho zvykem v minulých dnech, a poněvadž v ústraní rozmlouval nadobýčej dlouho se svými důvěrníky, aby se uradili, kdežto shromáždění a vůbec styku s lidmi se vyhýbal, nedal se déle za-

tajovat a zastírat skutečný stav věci. Pompeius totiž odpověděl, že nemá v úmyslu hnát záležitost do krajnosti a že se přece Domitius neodebral do města Corfinia ani na jeho radu, ani že by si to snad Pompeius přál; naskytla-li by se mu tedy nějaká příležitost, ať přijde k němu se všemi sbory. Ovšem, aby k tomuhle nedošlo, proto se přece město svíralo obležením.

20/ Když záměr Domitiův vyšel najevo, sroti se za soumraku korfinští vojáci a prostřednictvím vojenských tribunů, centuriů a nejmávanějších mužů ze svého středu takto se mezi sebou ujednávají: jsou obleženi Caesarem, obléhací práce i opevnění je téměř u konce; jejich vůdce Domitius, v nějž skládali naději a na nějž spoléhajíce zůstali na místě, odhodil veškeru zodpovědnost a pomýšlí na útěk; musí se tedy oni sami starat o svou záchranu. – První začnou proti nim mluvit Marsičtí a obsadí tu část města, která se zdá nejpevnější, i dojde mezi nimi k takovému rozbroji, že se pokoušejí dát do sebe a rozhodnout zbraněmi. Krátce nato však, co sem a tam posílali své prostředníky, dovědí se, o čem ještě nevěděli, totiž o útěku Domitiově. Všichni tedy svorně vyvedou Domitia na veřejné místo, obklopí ho a hlídají a pošlou k Caesarovi mezi sebou vybrané posly s tímto vzkazem: jsou připraveni otevřít brány a provést každý jeho rozkaz; Lucia Domitia vydají živého do jeho rukou.

21/ Když Caesar zvěděl o těchto událostech, domníval se sice, že je velmi důležité zmocnit se města co nejdříve a převést kohorty k sobě do tábora, aby nedošlo k změně nálady buddůplatky, nebo přemlouváním anebo podvrženými zprávami – vždyť ve válce dochází z nepatrných podnětů k velkým přeměnám – přece však z obavy, aby město nebylo vydáno plenění vstupem vojáků a nevázaností, k níž podněcuje noc, pochválí ty,

kteří k němu přišli, ale pošle je zpět do města s rozkazem, aby postavili stráže u bran i u hradeb. Sám pak rozestaví vojenské hlídky u těch opevňovacích prací, které určil provést, neponechává však žádných mezer, jak si zvykl v minulých dnech, nýbrž ustavičné noční hlídky a stráže mají být v nepřetržitém styku a zaplňovat celou rozlohu opevnění; vojenské tribuny a prefekty rozesílá vůkol a dává jim výstrahu, aby se měli na pozoru nejen před výpady z města, ale aby si také pozorně všímali tajných vycházek jednotlivců. A věru nikdo nebyl tak malátný a lhostejný, aby v té noci dokázal usnout. Tak napjatě se očekávalo důležité rozhodnutí, že srdce i mysl každého bylo zmítáno jinou starostí, co například bude s Corfinskými, co se stane s Domitiem, s Lentulem a s ostatními, jakého osudu se komu dostane.

22/ K ránu, asi o čtvrté noční hlídce, dá se Lentulus Spinther z hradební zdi do hovoru s našimi hlídkami a strážemi: chtěl by se prý sejít s Caesarem, kdyby mu ovšem byla poskytnuta možnost. Když mu to bylo dovoleno, je z města puštěn, ale vojáci Domitiovi neodstoupí od jeho boku dříve, dokud není doveden před tvář Caesarovu. Vyjednává s ním o své záchraně, prosí jej a zapřísahá, aby ho ušetřil, a připomíná staré přátelství a vypočítává důkazy Caesarovy přízně vůči své osobě; a byly to jistě velké laskavosti: pomocí Caesarovou se dostal do sboru pontifiků, hned po praeture dostal jeho zásluhou provincii Hispánii, když se ucházel o konsulát, opět ho Caesar podporoval. Caesar přerušil jeho řeč: neodešel z provincie, aby se dopouštěl bezpráví, nýbrž aby se hájil proti potupnému jednání nepřátel, aby znovu dosadil do jejich hodnosti tribuny lidu, kteří tehdy byli z obce vyhnáni, aby sobě i národu římskému získal svobodu, která byla potlačena politickou mocí strany několika mužů. Lentulus, povzbuzen

jeho slovy, prosí, aby se směl vrátit do města; skutečnost, že dosáhl záchrany, bude také ostatní posilovat v jejich naději; vždyť někteří jsou otřeseni do té míry, že vidí nutnost naložit se svým životem věru poněkud tvrdě. Dostane dovolení a vzdálí se.

23/ Jakmile se rozednilo, povolá k sobě Caesar rozkazem všechny senátory i děti senátorů, vojenské tribuny i římské rytíře. Bylo to pět příslušníků stavu senátorského: Lucius Domitius, Publius Lentulus Spinther, Lucius Caecilius Rufus, kvestor Sextus Quintilius Varus a Lucius Rubrius; kromě nich syn Domitiův a nemálo jiných mladých lidí i velký počet římských rytířů a členů městské rady, které k sobě Domitius povolal ze svobodných měst. Všechny tyto předvedené chrání Caesar před spíláním a urážkami vojáků; několika málo slovy se zmíní před jejich shromážděním, že mu ze své strany neprojeví vděčnost za převeliké důkazy jeho přízně; nato všechny bez úhony propustí. Šest miliónů sesterciů, které s sebou Domitius přinesl a uložil v státní pokladně a které Caesarovi nyní přinesli korfinští duumvirové, Domitiovi vrátí, aby se nejevil mírnější v darování lidského života než v otázce peněz, ačkoli to byly, jak známo, peníze státní a Pompeius je dal na vyplácení žoldu. Rozkáže, aby Domitiovi vojáci složili v jeho přítomnosti přísahu, ještě toho dne hne táborem a vykoná obvyklý denní pochod – u Corfinia se zdržel celkem sedm dní – a dorazí přes území Marucinů, Frentanů a Larinatů do Apulie.

24/ Jakmile se dostala k Pompeiovi zvěst o těchto událostech u Corfinia, dá se na pochod z Lucerie do Canusia a odtamtud do Brundisia. Nařídí, aby k němu byli přivedeni odevšad všichni mužové z posledních odvodů; dá zbraně do rukou otroků i pastýřů a přidělí jim koně; postaví z těchto lidí kolem tří set jezdců.

Praetor Lucius Manlius prchne z Alby s šesti kohortami, praetor Rutilius Rufus z Tarraciny s třemi; když však spatřily v dálce Caesarovu jízdu, jíž velel Vibius Curius, opustí kohorty praetora, přenesou své polní odznaky ke Curiovi a přejdou k němu. Rovněž na ostatních cestách narazí některé kohorty na postupující pěší vojsko Caesarovo, jiné zase na oddíl jezdců. Přivedou k němu Numeria Magia z Cremony, velitele zákopníků Gnaea Pompeia, kterého zajali cestou. Caesar jej pošle nazpět s tímto vzkazem: protože se do této chvíle nenaskytla příležitost k rozhovoru a nadto sám směřuje do Brundisia, je v zájmu státu i všeobecného blaha, aby s Pompeiem promluvil; a nemůže se věru dosáhnout stejně příznivého výsledku, vzkazují-li se usmiřovací nabídky pro dlouhou vzdálenost po jiných lidech, než kdyby se rokovalo o veškerých návrzích tváří v tvář.

25/ Odeslav toto poselství dorazí do Brundisia s šesti legiemi: se třemi ze starých zkušených vojáků a s ostatními, které postavil z nového odvodu a doplnil na pochodu; kohorty Domitiovy poslal totiž hned od Corfinia na Sicílii. Doslechne se, že konsulové odtáhli s velkou částí vojska do Dyrrhachia, a Pompeius zůstává s dvaceti kohortami v Brundisiu; a nemohlo se zjistit, zda tam zůstal, aby si Brundisium udržel, aby tím snáze ovládal Adriatické moře z nejzazších částí Itálie i z krajů řeckých a tak mohl řídit válku z obou stran, či zda tam setrval jen pro nedostatek lodí; proto z obavy, že Pompeius nebude považovat za nutné vzdát se Itálie, rozhodl se Caesar uzavřít brundisijský přístav a zabránit jeho volnému použití. Způsob provedení těchto příprav byl tento: tam, kde ústí přístavu bylo nejtěsnější, kázal z obou stran břehu naházet kámen a navršit hráz, protože tam bylo moře mělké. O něco dál, kde hráz nemohla obstát pro větší

hloubku, dal umístit přímo proti hrázi dvojité prámy zděli a zšíří asi třiceti stop. Tyto vory pak upevňoval vždy čtyřmi kotvami na čtyřech rozích, aby je proud nemohl odtrhnout. Když byly hotovy a správně na svých místech, jal se k nim přivazovat jiné vory, stejně veliké. Ty pak dal pokrýt svrchu zemí a navázkou, aby nic nepřekáželo při spěšném nástupu k obraně; zpředu a na obou bocích je pozakrýval rohožemi a předprsnými, a na každém čtvrtém prámu dal vztyčit dvouposchod'ové věže, aby je tím pohodlněji mohl bránit proti útoku loďstva i proti ohni.

26/ Proti těmto opatřením vystrojil Pompeius velké nákladní lodě, které zabavil v přístavu brundisijském. Na nich budoval věže o třech poschodích, opatřil je mnoha samostřílými i zbraněmi všeho druhu a posouval je proti Caesarovu opevnění, aby protrhl vory a zničil celou stavbu. Tak denně docházelo na obou stranách k boji z dálky praky, šípy a ostatními vrhacími zbraněmi. A přece si Caesar počínal i za těchto okolností tak, že nepouštěl z mysli vlastní cíl, pokračovat totiž ve vyjednávání o mír; a třebaže byl velmi udiven, že se k němu nevrací Magius, kterého vyslal k Pompeiovi s návrhy, a třebaže tyto časté pokusy o vyjednávání brzdily jeho úsilí a snahu, přece jen měl za to, že v této činnosti musí pokračovat stůj co stůj. Pošle k němu tedy stran rozhovoru vyslance Caninia Rebila, důvěrného přítele a příbuzného Scribonia Libona; uloží mu, aby nabádal Libona k zprostředkování míru, a žádá především, aby sám mohl s Pompeiem promluvit; vysvětluje, že chová velmi pevnou naději, bude-li rozhovor umožněn, že se složí zbraně za spravedlivých podmínek; Libonovi se pak dostane velkého podílu na slávě a důležitosti této události, upustí-li se od boje na jeho radu a jeho přičiněním. Libo se dá na cestu hned po rozhovoru s Caniniem. Krátce

nato podá Caesarovi zprávu, že konsulové nejsou přítomni a bez nich že se o smíru jednat nemůže. A tak Caesar uzná, že se musí už jednou – po tolika marných pokusech – svého záměru vzdát a vážně pomýšlet na válku.

27/ Když už byl Caesar hotov skoro s polovinou obléhacích prací a strávil při tom devět dní, pošlou konsulové z Dyrrhachia nazpět lodě, které tam dopravily první část vojska, a lodě se vrátí do Brundisia. Ať už byl Pompeius zneklidněn pracemi Caesarovými nebo také proto, že se hned od začátku rozhodl Itálii vyklidit, počne hned po příjezdu lodí připravovat jejich odplutí, a aby tím snadněji zdržel útok Caesarův, aby snad vojáci nevnikli do města právě v okamžiku, kdy odrazí od břehu, dá zatarasit brány, zabarikáduje ulice i čtvrti města, napříč přes cesty dá vykopat příkopy a do nich zarazit kůly a velmi špičaté kmeny stromů. Toto ochranné zařízení dá pak zarovnat lehkým roštím a zemí; přístup však a dvě cesty, které vedly ven z hradeb směrem k přístavu, dá uzavřít tím způsobem, že tam dá zatlouci mocné klády, a to ještě vpředu zašpičatěné. Po těchto přípravách vydá rozkaz, aby se vojáci naprosto tiše nalodili; na hradbách však a na věžích rozestaví sem tam lehkooděnce z řad vysloužilců, lučištníky a prakovníky. Udělí pokyny, aby byli odvoláni na smluvené znamení, až by se všichni vojáci nalodili; na pohodlně přístupném místě připraví pro ně rychlé lodě s vesly.

28/ Brundisijští stranili Caesarovi, poněvadž je rozhořčovalo bezpráví, jehož se dopouštěli Pompeiovi vojáci, i urážlivé chování samotného Pompeia. Když tedy zvěděli o Pompeiově odchodu a jeho vojáci se rozčileně sbíhali a byli plně zaměstnáni onou událostí, jali se všude na střeších dávat znamení. Jejich přispěním Caesar pozná, jak se věci mají, a nařídí, aby se připravily

žebříky a aby se vojáci chopili zbraní, aby snad nepropásl vhodnou příležitost k utkání. Jakmile nastala noc, dá Pompeius povel k vyplutí. Hlídky umístěné na hradbách jsou na umluvené znamení odvolány a sbíhají po známých cestách k lodím. Vojáci přistaví žebříky a zlézají hradby, ale zastaví se na výstrahu Brundisanů, aby si dali pozor na skryté ohrady z kolů a příkopy; s jejich pomocí dostanou se dlouhou oklikou k bráně, nasednou na čluny a loďky, zadrží dvě lodě obsazené vojáky, které uvázly u Caesarových hrází, a zmocní se jich.

29/ Ačkoli Caesar, co se týče naděje na skončení záležitosti, pokládal za nejprospěšnější vydat se na moře se všemi loďmi a stíhat Pompeia, dříve než by se posílil zámořskými sbory, přece se obával zdržení, jež s tím bylo spojeno, i ztráty času, protože Pompeius sebral všechny lodě a tak mu vzal možnost, aby se pustil okamžitě do pronásledování. Nezbyvalo mu než čekat na lodě z odlehlějších krajín Gallie a Picena a z úžiny Sicilské. Zdálo se mu to však pro počasí v tomto ročním období zdlouhavé a plné obtíží. Nechtěl, aby se utvrdilo v oddanosti staré vojsko a obě Hispánie, z nichž jedna byla zavázána Pompeiovi vděčností za převeliká dobrodiní, nepřál si, aby se chystaly pomocné sbory a jízda, nechtěl, aby za jeho nepřítomnosti došlo k pokusu o odpadnutí Gallie a Itálie.

30/ Z těchto důvodů se Caesar vzdá pro přítomnost plánu pronásledovat Pompeia a rozhodne se táhnout do Hispánie; dumvirům všech svobodných měst nařídí, aby se dali do stavění lodí a postarali se o jejich dopravu do Brundisia. Do Sardinie pošle s jednou legií legáta Valeria, na Sicílii propraetora Curiona s dvěma legiemi; Curionovi pak dá rozkaz, aby hned jak se znovu ujme Sicílie, přepravil vojsko do Afriky. Sardinii měl pod

mocí Marcus Cotta, Sicílii Marcus Cato; Afrika měla podle losu připadnout Tuberonovi. Sotva Caralští zaslechli, že je k nim vyslán Valerius, vyženou Cottu z vlastního popudu z města, ač se Valerius ještě ani na cestu nedal. Cotta se polekal, poněvadž se domýšlel, že je celá provincie stejného smýšlení, a utekl ze Sardinie do Afriky. Cato se jal opravovat na Sicílii staré válečné lodě a obcím ukládal postavit nové. Tento úkol plnili velmi horlivě. V kraji Lukánů a Brutiů prováděl prostřednictvím svých legátů odvody římských občanů, od obcí sicilských vymáhal určitý počet jezdců a pěšáků. Když už téměř všechny tyto přípravy obstaral a když vtom přišla zpráva o příchodu Curionově, začal si v shromáždění stěžovat, že ho Pompeius obětoval a zradil, když rozdmýchal válku bez jakékoli přípravy a nadto nikoli nevyhnutelnou a když na dotazy jeho i ostatních v senátu přesvědčivě odpověděl, že má k válce vše pohotově a pečlivě připraveno. Když si Cato na shromáždění takto postěžoval, uprchl z provincie.

31/ Valerius našel náhodou bez vlády Sardinii, Curio Sicílii a oba tam vtáhnou se svými vojsky. Když přišel do Afriky Tuberó, zastihl v provincii jako vrchního velitele Attia Vara; ten, jak jsme svrchu poznamenali, po ztrátě kohort u Auxina hned jak uprchl, dorazil do Afriky, a ježto byla bez pána, zmocnil se jí na vlastní vrub a z odvodů postavil dvě legie; cestu a prostředek pro své jednání našel jednak ve své znalosti místa, jednak ve zkušenosti z osobního styku v této provincii, protože právě tuto provincii dostal po praeture do správy. Tento muž zabrání Tuberonovi připlouvajícímu s loďstvem k Utice vplout do přístavu a vstoupit do města a nedovolí mu ani vysadit nemocného syna, nýbrž přiměje ho zdvihnout kotvy a z toho místa odplout.

32/ Po těchto událostech odvedl Caesar vojáky do nejbližších svobodných měst, aby jim pro zbývající čas dopřál oddechu od lopotné práce, a sám se dá na cestu k Římu. Svolá senát a předloží mu důkazy o křivdách ze strany nepřátel. Vysvětlí, že nikdy nebažil po mimořádné cti, nýbrž jenom vyčkával předepsané lhůty pro konsulát a spokojil se tím, nač si mohou činit nárok všichni občané. Od deseti tribunů lidu, a to za konsulátu samotného Pompeia, byl podán návrh, aby byl k němu vzat zřetel za jeho nepřítomnosti; jeho nepřátelé byli ovšem proti, Cato však dával najevo odpor nadmíru vášnivý a podle svého starého zvyku mařil čas nastavováním řeči; jestliže Pompeius návrh neschvaloval, proč tedy dovolil, aby k němu došlo? A pakliže návrh schvaloval, proč mu zabránil, aby mohl užít přízně lidu? Poukazuje na svou zdrženlivost, když z vlastní vůle žádal rozpuštění vojsk, přičemž mohl přece sám sobě způsobit újmu na cti a vážnosti. Odhaluje krutou úskočnost nepřátel, kteří se sami zdráhají jednat tak, jak to požadují od druhých, a raději obrátí vše vzhůru nohama, než aby pustili z rukou vládu a vojsko. Vytýká bezpráví při odnětí legií, tvrdý a hanebný postup při omezování práv tribunů lidu; uvádí jim na paměť návrhy, jež podal, rozmluvy, o které žádal a které mu byly odepřeny.

Na základě těchto skutečností důtklivě naléhá, aby se ujali obecného blaha a spravovali stát spolu s ním; vyhnou-li se tomu však z opatrnickosti, nebude je obtěžovat a vezme správu státu do ruky sám. Patří se – upozorňuje – vyslat ve věci smíru k Pompeiovi posly a je nutno neustupovat z bázně k němu před tím, co nedávno prohlásil v senátě, že se zřejmě přiznává právo a moc těm, k nimž jsou vyslanci posíláni, a zároveň že to prozrazuje bázeň

těch, kteří je posílají. To by svědčilo o slabém a vratkém duchu. Co se však jeho týče, má právě tak v úmyslu být na prvním místě v provádění nestranné spravedlnosti, jako dříve usiloval vynikat skutky.

33/ Senát schválí návrh na vypravení vyslanců; nenacházeli však nikoho, kdo by mohl být poslán, a obzvláště ze strachu o vlastní osobu zdráhal se každý přijmout úkol vyslance. Pompeius totiž prohlásil při odchodu z města v zasedání senátu, že se bude stejně dívat na ty, kteří v Římě zůstanou, jako na ty, kteří budou v táboře Caesarově. Takto se plné tři dny vlečkou rozklady a výmluvy. Caesarovi nepřátelé nastrčí také tribuna lidu Lucia Metella, aby zmíněný návrh zdržoval a stavěl se v cestu jakýmkoli Caesarovým plánům. Caesar pochopil jeho úmysl, a když už promarnil několik dní a nedosáhl cíle, který si vytkl, dá se na pochod od města, aby neprohrál také zbývající čas, a dorazí do Zadní Gallie.

34/ Když tam přišel, dostane zprávu, že Pompeius poslal do Hispánie Vibullia Rufa, kterého před několika dny zajal a sám pak z Corfinia propustil na svobodu; rovněž uslyší, že Domitius vyplul na sedmi rychloveslicích, jež sehnal od soukromníků v Igiliu a v okolí Cosy a obsadil posádkou otroků, propuštěnců i svých nájemců, aby obsadil Massilii; zpráva dodává, že byli napřed domů posláni také massilští vyslanci, urození to mladí mužové, jim Pompeius při odchodu z města kladl na srdce, aby nedávne služby Caesarovy nevymazaly v nich vzpomínku na stará dobrodiní, která jim prokázal on sám. Massilští na tyto pokyny Caesarovi brány zavřeli; hned pak povolali k sobě Albiky, divoké lidi, kteří byli odedávna v jejich ochraně a sídlili v horách nad Massilií, dali svézt do města obilí ze sousedních krajin

i ze všech pevností, zařídili ve městě výrobu zbraní a jali se dávat do pořádku hradby, brány i loďstvo.

35/ Caesar dá k sobě povolat patnáct předních mužů z Massilie. Snaží se je přivést k tomu, aby podnět k válce nevyšel od Massilských; měli by následovat spíše příklad celé Itálie než slepě se podrobovat vůli jediného člověka. Uvádí jim na paměť i jiné důvody, které podle jeho mínění jsou s to přivést je k rozumu. Vyslanci donesou jeho slova domů a z usnesení rady hlásí Caesarovi toto: Je jim jasné, že římský národ je rozštěpen ve dvě části. Není ani v moci jejich úsudku, ani v jejich silách rozhodnout, která z obou stran vede spravedlivější při. Vůdci těchto stran jsou však Gnaeus Pompeius a Gaius Caesar, ochránci obce, z nichž jeden jim postoupil státní smlouvou území Arekomských Volků a Helviů, druhý jim přidělil ve válce poražené Sallye a tak rozmnožil jejich důchody. Proto za stejná jejich dobrodiní musí jim také oni projevit stejnou přízeň a žádného z nich nemohou podporovat proti druhému, ani vpustit do města ani do přístavů.

36/ Během tohoto jejich vyjednávání přibude Domitius s loďmi do Massilie, je od obyvatelů uvítán a postaven v čelo města; svěří mu vrchní vedení války. Na jeho rozkaz rozešlou Massilští své lodě na všechny strany; zabaví kdejaké nákladní lodě a dopraví je do přístavu; těch, které byly chatrně vybaveny hřebíky, dřevem nebo lanovím, použijí k vyzbrojení a k opravě ostatních; co kde seženou obilí, snesou do obecní sýpky; ostatní zboží a zásoby ponechají pro případ obležení města. Caesar je dotčen touto věrolomností a odvede k Massilii tři legie; začne zřizovat věže a stavět dřevěné ochranné přístřešky k obléhání města, v Arelatě zahájí stavbu dvanácti válečných lodí. Když

byly dokončeny a vyzbrojeny za třicet dní ode dne, kdy byly poraženy stromy na jejich stavbu a když byly dopraveny do Massilie, ustanoví jejich velitelem Decia Bruta a k obléhání Massilie určí legáta Gaia Trebonia.

37/ Zatímco zařizuje a obstarává tyto přípravy, pošle napřed do Hispánie legáta Gaia Fabia s třemi legiemi, které umístil v zimních táborech v Narbóně a v blízkém okolí, a rozkáže spěšně obsadit průsmyky v Pyrenejích, které měl tehdy obsazeny posádkou legát Lucius Afranius. Ostatním legiím, které odpočívaly v odlehlejších zimních táborech, dá rozkaz, aby okamžitě táhly za ním. Na rozkaz Caesarův vytiskne Fabius rychle posádku z průsmyku a rychlými pochody kvapí proti vojsku Afraniovu.

38/ Po příchodu Lucia Vibullia Rufa, kterého – jak jsme uvedli – poslal Pompeius do Hispánie, vyslanci Pompeiovi Afranius, Petreius a Varro, z nichž první spravoval se třemi legiemi Přední Hispánii, druhý s dvěma legiemi Hispánii Zadní od lesa Kastulonského k řece Anasu a třetí od Anasu území Vettonů a Lusitánii se stejným počtem legií; ti tři si rozdělí úkoly mezi sebou tak, aby Petreius táhl se všemi sbory z Lusitánie územím Vettonů k Afraniovi a Varro aby kryl celou Zadní Hispánii se svými legiemi. Když to bylo vyřízeno, uloží Petreius jezdce a pomocné sbory celé Lusitánii, Afranius pak Celtiberům, Cantabřům a všem barbarům, jejichž sídla sahají až k Oceánu. Jakmile Petreius tyto vojenské síly opatřil, rychle dorazí územím Vettonů k Afraniovi a po společné poradě se oba rozhodnou umístit válečné operace do okolí Herdy pro příhodnou polohu právě tohoto místa.

39/ Afranius, jak jsme už upozornili, měl tři legie, Petreius dvě; kromě toho bylo asi osmdesát kohort s dlouhými štíty
